

Školní program proti šikaně

Program proti šikaně vychází z Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikany ve školách Č.j. MŠMT - 21149/2016. a je součástí Preventivního programu školy. Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy. Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a podporu pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli.

CÍL PROGRAMU:

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí, které omezuje vznik šikany a co nejdříve odhalit a účinně řešit šikanování. Zvyšovat kompetence pedagogických zaměstnanců k rozpoznání počínající šikany, k účelnému řešení šikany a zamezení jejímu dalšímu trvání.

ODPOVĚDNOST ZA PLNĚNÍ PROGRAMU

- na tvorbě i realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci
- koordinace programu je v kompetenci ŠMP
- za realizaci a hodnocení je odpovědný ředitel školy

PREVENCE ŠIKANY VE VYUČOVACÍCH HODINÁCH

Třídní učitelé sledují vztahy ve třídě, podílí se na rozvoji pozitivních vztahů mezi žáky a na zlepšení třídního klimatu. Ve třídě, kde se objeví sebemenší náznaky nekázně či jiného porušování školního řádu třída vypracuje svoje pravidla, vyvěsí si je ve třídě a řídí se jimi. Pravidla si třída může vypracovat i preventivně. Učitelé se soustřeďují na rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky, pracují s pravidly třídy a dynamikou třídního kolektivu, spoluvytvářejí bezpečné prostředí, úzce spolupracují se školní metodičkou prevence či výchovnou poradkyní.

Důležitá je pravidelné a důsledné působení ze strany všech vyučujících. Žáci jsou poučeni o tom, co je a co není rizikové chování (specifikace šikany), na koho se mají obrátit, mají-li na šikanu podezření (TU, VP, ŠMP, vedení ZŠ, dohled).

TU (VP, ŠMP) průběžně monitorují situaci ve třídě a přizpůsobují aktuální situaci i výchovně vzdělávací programy s danou preventivní tematikou.

SPOLUPRÁCE S RODIČI

Rodiče jsou seznámeni se základními dokumenty formou školy online, webových stránek, ve škole. Jakékoliv podezření na šikanu svého dítěte hlásí buď třídnímu učiteli, vedení školy,

výchovné poradkyni či školnímu metodikovi prevence. Kontakty jsou uvedeny na webových stránkách školy. Spolupráce se odvíjí i se zástupci rodičů ve Školské radě. Rodičům jsou umožněny pravidelné schůzky a možnost kontaktovat kohokoli z pedagogických pracovníků ve škole po předchozí domluvě nebo v době konzultačních

hodin. Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti odpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je nutná spolupráce vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací.

SPOLUPRÁCE S INSTITUCEMI

Škola spolupracuje v případě vážných situací s PPP, SVP, Policií ČR, OSPOD. Do prevence proti šikaně jsou zapojeni všichni pracovníci školy. Informace si mezi sebou předávají na pedagogických radách, provozních poradách, formou individuálního pohovoru. Dobrá komunikace jednotlivých pracovníků ZŠ a vedení ZŠ umožňuje pružně reagovat v krizových situacích. Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy oznámí tuto skutečnost Policii ČR. Ředitel školy/ŠMP oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. Opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s OSPOD bez zbytečného odkladu.

PŘEDÁVÁNÍ INFORMACÍ

1. pravidelně - na pedagogických radách (4x ročně) či provozních poradách.
2. průběžně - kdokoli z pracovníků ZŠ zaznamená jakékoli příznaky rizikových vztahů a nevhodného chování mezi žáky, ihned to sdělí třídnímu učiteli (dále TU), ten předává informace ŠMP nebo VP. ŠMP předává informace dle závažnosti řediteli školy.
3. jednorázově – dle aktuální potřeby
(Škola vypracovala přílohu Organizačního řádu školy – Směrnice k prevenci rizikového chování a řídí se dle Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních)

A. Charakteristika šikany

- (1) **Šikana** je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Znaky šikanování:

- Musí být přítomno **fyzické nebo psychické ubližování**.
- **Záměrnost ubližování** – je patrný záměr ponížit či ublížit?
- Je to **opakované**.
- **Zacílené ubližování** na konkrétního jednotlivce nebo na konkrétní skupinu.
- **Nepoměr sil** – je zde viditelný nepoměr sil a to nejen fyzických, či může se vůbec oběť efektivně bránit?
- **Snižování lidské důstojnosti** – je zde patrný prvek ponížení?

(2) Podoby šikany:

Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo

sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

Jednou z nejčastějších forem šikany je také **elektronická šikana**, tj. **kyberšikana**, která může

mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

(3) Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agrese neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

(4) Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

(5) Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus),

rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

B. Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, **odmítá násilí a zneužití moci** v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany. Je důležité, aby škola tyto hodnoty jasně komunikovala směrem dovnitř školy i vně a zřetelně je hájila a prosazovala (např. tím, že objeví-li se šikana, přistupuje škola k řešení včas a otevřeně).

Je důležité, aby se na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany podílela celá škola. Stěžejní roli a zodpovědnost za tuto oblast nese ředitel školy, jeho role a aktivní přístup k problematice předcházení a řešení šikany je nenahraditelná (více viz Příloha č. 2 *Protektivní a rizikové faktory*). Pro prevenci i řešení šikany vedení školy určí konkrétní odpovědnost směrem k řediteli a jeho zástupcům, třídním učitelům, pedagogům, ostatním zaměstnancům školy, žákům, rodičům a školnímu poradenskému pracovišti, která je adekvátní jejich roli a možnostem (součást bezpečnostního a krizového plánu).

Vedení školy **pověří alespoň jednu osobu z řad pedagogických pracovníků specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany**, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce). Tato pověřená osoba by měla disponovat kompetencemi zejména k šetření a řešení počáteční šikany a vyhodnocování potřeb školy ve vztahu k pokročilé šikaně.

Škola **nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve svém školním řádu**, která budou specificky vztažena také k projevům šikany (bude jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno). Součástí školního řádu by měla být pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Bližší podněty pro školní řád jsou uvedeny v Příloze č. 4 *Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování*.

Škola **nastaví důsledky za porušení pravidel** u žáků, přičemž je důležité, aby uměla rozlišovat závažnost porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.

Ve třídě jsou nastavena **třídní pravidla**, která nenahrazují ani nezdvoují školní řád. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci.

Škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční **systém vzájemné komunikace mezi pedagogy** o signálech, výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě. Současně má škola nastaven **pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany** a využívá k němu adekvátní nástroje.

Škola **zajistí informovanost všech svých členů** o tom, co je a co není šikanování, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho

se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem pedagoga nebo školy.

Škola kontinuálně **realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování** (včetně šikany), kterou má popsánu v Preventivním programu školy někdy nazývaném také minimální preventivní program. Součástí tohoto programu školy je také **školní program proti šikanování**. Škola má popsány konkrétní preventivní mechanismy, které používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou (bezpečnostní plán). Účelem je riziku účinně a konkrétně předcházet. Současně má škola popsány postupy řešení krizových situací pro případ, že situace šikany nastala (krizový plán). Na základě svých zkušeností škola tyto plány pravidelně vyhodnocuje a upravuje.

Škola **zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů** v podobě dalšího vzdělávání; uvádějících učitelů pro začínající pedagogy; dostupné intervize a/nebo supervize. **Plán dalšího vzdělávání pedagogů** zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů (zejm. v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování, v evaluaci klimatu třídy jako východiska k plánování služeb školy). Zároveň zajišťuje **vzdělávání ředitelů v oblasti právního povědomí**.

Škola **zajišťuje pravidelnou realizaci třídnických hodin**, které by měly žákům poskytnout bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou mluvit o své spokojenosti ve škole, pocitu bezpečí, vztazích ve škole a ve třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.

Škola má **zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy** ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a neziskové organizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, krizové centrum, zdravotnická zařízení, Policie ČR případně další odborníci). Je dobré, pokud škola zveřejňuje tyto kontakty pro žáky, rodiče a pedagogy tak, aby jim byly na očích a mohli vyhledat pomoc také sami.

C. Základní postup v řešení šikany

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Škola musí být připravena i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví.

Školní program proti šikanování

- 1. zmapování situace** – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu);
- 2. motivování pedagogů pro změnu;**
- 3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;**

- 4. užší realizační tým** (zástupce vedení - nejlépe ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, zástupce družiny, školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog atd.);
- 5. společný postup** při řešení šikanování;
- 6. primární prevence v třídních hodinách;**
- 7. primární prevence ve výuce;**
- 8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování;**
- 9. ochranný režim** (školní řád, dohledy učitelů);
- 10. spolupráce s rodiči** (vhodný způsob seznámení s prevencí a řešením šikany ve škole, například na webových stránkách, pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách);
- 11. školní poradenské služby;**
- 12. spolupráce se specializovanými zařízeními;**
- 13. vztahy se školami v okolí** (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

Postup při řešení šikany

Rozhovory s agresory

Hovoříme vždy pouze s jedním agresorem.

Cílem tohoto rozhovoru je vždy ukončení probíhajícího ubližování. U spolupracujícího agresora lze začít pracovat na pochopení nevhodnosti jeho chování a převzetí zodpovědnosti. Domluvit se na dalším postupu. U nespupracujícího agresora jde jen o oznámení, že o ubližování víme, že nebude pokračovat. Pokud ano, budou následovat další opatření a kroky k tomu, aby ubližování bylo zastaveno. Dále ho seznámíme s dalším postupem a sankcí.

Pokud se rozhodnete, že rozhovory by Vám neměly posloužit jen pro získání informací o situaci ve třídě, ale chcete je využít už jako začátek řešení problémů ve vztazích ve třídě, je možné využít rozšířenou variantu:

Individuální rozhovory se všemi žáky třídy (nejdřív vhodní svědci, pak oběti, všichni ostatní a nakonec agresori). Rozhovory se všemi dětmi ze třídy jsou diagnostikou vztahů, získáme z nich popis ubližujícího chování a role jednotlivých žáků a zároveň jsou už součástí „ozdravného procesu“. Všichni žáci dostanou prostor se vyjádřit k dění ve třídě – jak vnímají situaci ve třídě, co se jim líbí, co jim nevyhovuje. Ptáme se na přítomnost ubližování ve třídě a konkrétní informace o něm. Konec rozhovoru směřujeme prognosticky - co by potřebovali změnit a jak se oni sami na změně mohou podílet apod.

Cílem rozhovorů je poskytnout každému stejný a bezpečný prostor se k situaci ve třídě vyjádřit, být stejně důležitý při plánování dalšího řešení. Zároveň nám umožní získat přesnější a podrobnější obraz chování a vztahů ve třídě a postojů jednotlivých žáků.

Rozhovor s obětí spojený s popisem ubližujícího chování je pro ni **emočně náročný** a měl by proběhnout pouze jedenkrát, aby oběť nebyla zbytečně retraumatizována. Přistoupíme-li k rozhovorům se všemi žáky třídy a rozhovor s obětí už proběhl dříve, pak využijeme tento rozhovor k získání informací, jak se nyní cítí ve třídě, zda jsou účinná ochranná opatření a k opětovnému vyjádření podpory.

Charakter rozhovoru s agresory je v tomto případě určen mírou závažnosti šikany a jejich ochotou spolupracovat.

V obou variantách pak následují tyto kroky:

Rozhovory s rodiči agresorů nebo výchovná komise.

Cílem tohoto kroku je informovat zákonné zástupce o chování jejich dítěte, které ubližovalo. Informovat o zjištěních a závěrech školy a zastavit ubližování. Jde konkrétně o to vymezit, jak bude škola a zákonní zástupci dále postupovat, aby se situace neopakovala. V případě potřeby nasměrovat k odborné péči (SVP, PPP, psychoterapeut, psycholog aj.).

Výchovná komise:

– **složení výchovné komise:** zástupce vedení školy; ten, kdo vedl šetření – většinou školní metodik prevence; třídní učitel zasažené třídy; zákonní zástupci; samotný žák.

– **doporučený postup:**

seznámení rodičů s výsledky šetření,

postupné vyjádření všech pedagogů,

vyjádření žáka-agresora,

vyjádření rodičů,

seznámení rodičů a žáka se závěry komise

– **navržená opatření a sankce.**

Sankcí rozumíme opatření, která mají za cíl zastavit ubližování a zjednat nápravu. V některých případech může být účinnou sankcí už samotný rozhovor se žákem a se zákonnými zástupci. Při udělování výchovných opatření postupujte dle školního řádu. V úvahu přichází napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy, snížení známky z chování podmíněné vyloučením a vyloučením ze studia na střední škole - dle závažnosti případu a situace. Realizace individuálního výchovného plánu agresora. Doporučení odborné péče – SVP, DÚ aj.

Dopustí-li se agresor hrubých opakovaných slovních a úmyslných fyzických útoků, nebo v případě, že rodiče odmítají kontakt a spolupráci se školou, oznámí škola tuto skutečnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (jde-li o nezletilého).

Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR.

Rozhovory s rodiči oběti.

Cílem setkání je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních, postupech a dohodnout se s rodiči o vzájemné informovanosti. Vzhledem k hloubce traumatu je vhodné doporučit další specializovanou péči (dětský psycholog, psychoterapeut, psychiatr aj.).

Rozhovor se zákonnými zástupci oběti slouží především k uzavření celého procesu a zabezpečení další péče o traumatizované dítě.

Informování ostatních rodičů.

Cílem setkání je rodiče informovat o zjištěních, závěrech školy a oznámit další opatření a postupy, konkrétní podobu práce s nápravou vztahů ve třídě a dohodnout se s rodiči o vzájemné informovanosti.

Součástí řešení musí být nastavení ozdravných mechanismů pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (ostatní ze třídy). Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem.

Práce se třídou.

Žákům **sdělit výsledky šetření v obecné rovině** – že docházelo k ubližování, jakou formou, že se škola proti takovému chování vymezuje – nikdo a nic nedává právo ubližovat druhému člověku. Škola podnikla patřičné kroky, aby ubližování nepokračovalo. S těmi, kteří ubližovali, bylo jednáno individuálně a sankce byly uděleny dle školního řádu. Cílem je zastavit ubližování, aby se už neopakovalo. Vyzvat žáky k všímavosti, aby nebyli lhostejní k dění ve třídě. Zdůraznit, že každý má právo na ochranu před fyzickým nebo psychickým násilím a připomenout, na koho se mohou obracet v případě potíží. (TU, ŠMP, kdokoliv z pedagogů, schránka důvěry...). Za vyřešenou situaci udělat pomyslnou „tlustou čáru“ a zaměřit se na budoucnost – zlepšení vztahů ve třídě.

Vlastní následná **práce se vztahy ve třídě** by se měla zaměřit na zpracování tématu ubližování - co se dělo, jak, jaké byly důsledky, jaký vliv to mělo na prožívání a atmosféru ve třídě a hledání možností, aby se takové jednání již ve třídě neopakovalo.

Ochranná opatření jsou nesmírně důležitá v rámci celého procesu řešení šikany ve škole. Jsou podstatná nejen kvůli zajištění bezpečí všech žáků, ale také z důvodu možnosti získávat relevantní informace a umožnit nám žákům efektivně pomoci.

Od prvního okamžiku, kdy se o šikanování nebo podezření na šikanování dozvíme, po celou dobu vyšetřování a následného řešení je nutné zajistit všem zúčastněným adekvátní míru **ochrany**.

– Ujištění o naší podpoře. Vyslovujeme nesouhlas s tím, co se děje.

- Ochrana informací a zdroje informací - neprozrazujeme ty, kteří nám informace sdělili, ani informace samotné.
- Spolupráce se zákonnými zástupci oběti - dobrá informovanost rodičů oběti.
- Předávání si informací mezi kolegy – diskrétnost!
- Zvýšený dohled nad zasaženou třídou; monitorujeme situaci ve třídě, riziková místa a rizikové situace.
- Ve zvlášť závažných případech lze sáhnout i po uvolnění z výuky.
- Podpora k tomu se na nás znovu obrátit ve chvíli ohrožení.

Nesmíme zapomínat, že je nutné chránit nejen oběti, ale každé dítě a tím vlastně celou skupinu zasaženou šikanováním. I ti, co ubližovali, jsou v ohrožení, pokud bychom vyzradili informace a ty byly zneužity k odplatě.

Další nezbytnou věcí je o všem vést písemné záznamy - o celém postupu šetření a řešení, o konkrétních rozhovorech, všech získaných informacích, konzultacích atd. (v zápisu je dobré zaznamenat konkrétně: kdo byl na setkání přítomen; popis řešené problematiky – konkrétní informace; navržená opatření, závěry (kdo, co, kdy apod.); doporučení (co by bylo vhodné dále); datum případné kontroly závěrů a doporučení + kdo zodpovídá. Usnadňuje to nejen orientaci v dalším postupu, ale je to i důkazem aktivního postupu školy v daném případě.

D. Stadia šikanování

Školní šikanování má svůj zákonitý **vnitřní vývoj**. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoli skupině. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy jde o odmítání, nekomunikaci, pomluvy, intriky vůči některému, zpravidla neoblíbenému a nejméně vlivnému členu skupiny. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. V dalším stadiu dochází ke stupňování manipulací, objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese a ostrakizovaný žák slouží pro odreagování napětí skupiny. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu se šikanování stane skupinovým programem.

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí. (Kolář, 2011)

Postupy pro vyšetření a řešení šikany

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou.	A. První (alarmující) kroky pomoci 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí B. Příprava podmínek pro vyšetřování 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům C. Vyšetřování 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) D. Náprava 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

E. Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů **nápravná opatření**, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

- **výchovná opatření** (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy);
- **realizace individuálního výchovného plánu agresora**;
- **snížení známky z chování**;
- **převedení do jiné třídy**, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);

- **vytlučení ze školy** při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – **nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku.**
- **doporučení rodičům**, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu;
- **podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou**, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

F. Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

- (1) **Rodičovská odpovědnost** zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Rodiče pak mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.
- (2) Škola **informuje rodiče** o programu proti šikanování.
- (3) Když rodiče přijdou žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte – **nereaguje pedagog** obranně a nedůvěřivě. Nevyjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost. Nezlehčuje situaci tvrzením, že jejich dítě provokovalo, nebo že se jednalo jenom o škádlení atd. Je nutné rodiče v klidu vyslechnout, nechat vymluvit, nepoučovat, aktivně naslouchat. Je potřeba se umět doptat na důležité informace. Podezření nebo tvrzení rodičů, že je jejich dítě šikanováno, se nesmí nikdy podcenit a je potřeba účinně a bezpečně situaci prošetřit. Škola postupuje podle postupu pro vyšetření a řešení šikany.
- (4) **Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy**, když ještě šikana není vyšetřena. Nikdy nezveme rodiče údajných obětí a údajných agresorů najednou. Nepořizujeme video ani audio záznamy.
- (5) **Rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně.** U počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních. Někdy je užitečné připravit rodiče oběti i na třídní schůzku, kde bude podána informace o řešení šikany.
- (6) **Vážnou chybou** je neinformování rodičů o řešení šikany. Chybou je taktéž nepřipravená třídní schůzka a opakované řešení šikany s rodiči, což vede k eskalaci destruktivních procesů a negativních emocí.
- (7) Ve všech případech je **potřeba informovat rodiče**, že ve třídě byla šikana a škola ji řešila. U počáteční šikany zpravidla stačí podat informaci na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany je na místě svolat schůzku mimořádnou. Vždy je důležité, aby byl na

schůzce přítomný školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci a řešení šikany (případně i externí odborník).

(8) **Rozhovory** s rodiči, rozhovory s protagonisty šikany (oběťmi, svědky, agresory) jsou náročné. Určený pedagog pro prevenci a řešení šikany musí absolvovat alespoň základní výcvikový kurz – první pomoc při šikanování.

G. Podávání podnětů, stížností a oznámení

a) Osobně - V případě zachycení varovných signálů či podezření na šikanu se žáci nebo zákonní zástupci mohou osobně obrátit na tř. učitele, každého pedagogického zaměstnance, školního metodika prevence nebo ředitele školy.

b) Schránka důvěry – žáci i rodiče mohou využít schránku důvěry umístěnou v mezi patře budovy II. st.

c) Email metodik prevence – vendula.kalinovska@zspacejov.cz

d) Email na tř. učitele

e) Email vedení školy: info@zspacejov.cz

Nesmíme zapomínat, že je nutné **chránit** nejen **oběti, ale každé dítě** a tím vlastně **celou skupinu zasaženou šikanováním**. I ti, co ubližovali, jsou v ohrožení, pokud bychom vyzradili informace a ty byly zneužity k odplatě. Další nezbytnou věcí je o všem vést **písemné záznamy** - o celém postupu šetření a řešení, o konkrétních rozhovorech, všech získaných informacích, konzultacích atd. (**v zápisu je dobré zaznamenat konkrétně: kdo byl na setkání přítomen; popis řešené problematiky – konkrétní informace; navržená opatření, závěry (kdo, co, kdy apod.); doporučení (co by bylo vhodné dále); datum případné kontroly závěrů a doporučení + kdo zodpovídá.** Usnadňuje to nejen orientaci v dalším postupu, ale je to i důkazem aktivního postupu školy v daném případě. Vypracovala Ing. Vendula Kalinovská – metodik prevence

V Pačejově 1. 9. 2024

.....
Mgr. Jan Vlažný – ředitel ZŠ